

MJERE ZA SUZBIJANJE EPIDEMIJA NA APENINSKOM POLUOTOKU UOČI DRUGOGA MOREJSKOG RATA (1713. – 1714.): SVJEDOČENJE ENGLESKIH IZVORA*

Marija KOCIĆ

Haris DAJČ

Univerzitet u Beogradu, Srbija

UDK: 614.4:94(450 Venezia)“17“

Izvorni znanstveni rad

Prihvaćeno: 20. srpnja 2014.

Istraživanje je usmjereno na praćenje zdravstvenih prilika u pojedinim talijanskim državama, u prvom redu Papinske države i Venecije, kao i stavu njihovih vlasti prema epidemijama koje su se javile kao posljedica Rata za španjolsko nasljeđe (1701. – 1713.). Građa koja je korištena u izradi rada potječe iz Nacionalnog arhiva u Londonu (*The National Archives at Kew Gardens, London*), a sadrži redovne izvještaje predstavnika Engleske u Veneciji, s kojom je ova održavala redovite diplomatske odnose.

Ključne riječi: Venecija, Papinska država, kuga, karantena, Rat za španjolsko nasljeđe.

Španjolska, koja je odavno proživjela svoj vrhunac, uspjela je sačuvati posjede na Apeninskom poluotoku, zbog čega je taj teritorij još na početku Rata za španjolsko nasljeđe¹ postao pozornicom mnogih okršaja, od kojih se pojedini mogu definirati kao „odlučujući“. Kretanje vojske sa sobom je nosilo bojazan od pojave zaraznih bolesti, u prvom redu kuge. Iako je ova epidemija svoj najubojitiji učinak pokazala sredinom XIV. stoljeća, njezini naleti nastavili su tijekom narednih stoljeća umanjivati broj stanovnika pojedinih pokrajina na Poluotoku. Pošast koja je svoj odraz našla u svim oblicima stvaralaštva, kao odraz iskonskog ljudskog straha pred nestajanjem, nastavila je i tijekom „klasične“ epohe² proizvoditi ne samo vjerski naboj koji je kanalizirao osjećaj kolektivnog straha već je utjecala i na porast drugih „štetnih“ pojava u društvu – razbojništva, pad životnog standarda, porast prostitucije i sl.

Do prekretnice u povijesti epidemiologije moderne Europe došlo je između 1685.

* Rad je rezultat istraživanja na projektu *Modernizacija zapadnog Balkana* (ev. br. 177009) koji se realizira uz podršku Ministarstva prosvete, nauke i tehnološkog razvoja Republike Srbije.

¹ Bibliografija radova koji se odnose na ovaj sukob u: Calvin DICKINSON – Elois HITCHCOCK, *The War of the Spanish Succession, 1702-1713: a selected bibliography*, Westport, Greenwood Press, 1996.

² Izraz „klasična Evropa“ koristi Pjer Šoni u istoimenoj knjizi kako bi opredijelio dio europske povijesti od 1630. do 1760. godine; Pierre CHAUNU, *Civilizacija Klasične Evrope*, Beograd, Jugoslavija 1977., 20.

i 1720. godine.³ U širem kontekstu povijesnih događanja ovo istraživanje predstavlja dopunu ranije utvrđene činjenice da je u razdoblju 1710. – 1720. godine došlo do ozbiljnog poremećaja ekonomske situacije u Europi, koji je istovremeno bio praćen velikim epidemijama kuge.⁴ Naime, kako je do danas dokazano, oko 1630. godine svoje razorno djelovanje započinje „žljezdana kuga“. Njezin prvi veliki val vezan je za razdoblje Tridesetogodišnjeg rata (1618. – 1648.). Najubojitiji učinak mjeren smrtnošću ljudi ostvarila je u razdoblju 1624. – 1639., da bi se nakon toga pojavljivala mjestimično, a nakon 1670. godine bila potpuno suzbijena.⁵ Žrtva njezinog posljednjeg velikog uzleta bio je francuski grad Marseille 1720. godine.⁶ Tijekom ovog naleta kuga je uspjela odnijeti gotovo polovicu njegovog stanovništva, dok su leševi koji su ležali nesahranjeni po ulicama grizli psi.⁷

Istovremeno, rad je usmjeren na važno razdoblje u povijesti Apeninskog poluotoka čija je sudbina krojena tijekom pregovora u Utrechtu (1713.), da bi konačno bila zaključena ugovorom u Rastattu (1714.).⁸ Navedeni sporazumi označili su za stanovnike pojedinih država na Apeninskom poluotoku smjenu gospodara. Španjolska je izgubila sve posjede na Poluotoku. Karlu VI. (1711. – 1740.) predani su Milansko Vojvodstvo, Sardinija i Napuljska kraljevina, dok je Sicilija pripala Savoji.⁹ Usprkos pritisku da uđe u sukobe koji je na nju vršila Francuska, Venecija je uspjela sačuvati neutralnost. Na ovo su je navele unutrašnje prilike. Opisujući način vladavine u Veneciji, Christian Cole¹⁰ definira ga kao „savršenu oligarhiju“, prepoznajući u ovome najgori od svih načina vladavine.¹¹ Međutim, Senat je nastojao iz nastale situacije iskoristiti maksimum u okolnostima kada je suvremenici postala očigledna dekadencija koja je zahvatila ovu državu.

³ P. CHAUNU, *Civilizacija Klasične Evrope*, 198.

⁴ P. CHAUNU, *Civilizacija Klasične Evrope*, 30.

⁵ P. CHAUNU, *Civilizacija Klasične Evrope*, 193.

⁶ O tome vidjeti: Ludovico Antonio MURATORI, *Detaglio della Peste di Marsiglia Publicato da i Medici*, Milano: E di Nuovo in Napoli nella Stamperia di Felice-Carlo Mosca, 1743.; John IRELAND, *The Plague of Marseilles in the year 1720. From Documents Preserved in the Archives of the City, and Published by Authority in the Year 1820*, London, 1834. (ovaj otisak ne posjeduje naziv izdavača)

⁷ Fernan BRODEL, *Materijalna civilizacija, ekonomija i kapitalizam od XV do XVIII veka*, vol. I-III, Beograd-Novi Sad, Službeni list – Stilos, 2007., I, 72.

⁸ Detaljnije o ovome u: Adolph WARD, „The Peace of Utrecht and the Supplementary pacifications“, u: Stanley M. LEATHERS – Adolphus William WARD – George WALTER PROTHERO, *The Cambridge Modern History*, vol. V, Cambridge, Cambridge University Press, 1908., 437 – 459.

⁹ С. Метју, АНДЕРСОН, *Европа у осамнаестом веку*, Београд, Клио, 2003., 335.

¹⁰ Christian Cole (1673. – 1734.) radio je kao tajnik Earla Manchстера, potom je boravio u Haagu i Rijswicku (1697. – 1699.). Kada je Earl Manchester drugi put imenovan za ambasadora u Veneciji 1707. poveo je sa sobom i Colea u svojstvu tajnika. Na kraće vrijeme tijekom 1715. Cole je imao položaj rezidenta sve dok Alexander Cunningham nije izabran za novog predstavnika Engleske u ovoj državi.

¹¹ The National Archives at Kew Gardens, London, prilikom citiranja građe iz ovog arhiva i dalje se navodi stari naziv ove institucije: Public Record Office (PRO), State Papers (SP), 99/60 [Venice], p. 266 (Venecija, 5. I. 1714.).

Kuga, za koju se najpouzdanije vezuje praćenje povijesti epidemija u pojedinim pokrajinama iz jednostavnog razloga jer o njoj ima najviše podataka u suvremenim izvorima, do razdoblja kojim se ovo istraživanje bavi već je u više naleta pustošila pojedine europske države. Početkom 1713. godine u Papinskoj državi postojala je ozbiljna opasnost od njezine pojave, dok je Venecija nastavila provoditi sanitarne propise vezane za obavezno izdržavanje karantene od 40 dana. Kako je Christian Cole razumio, ova mjera donesena je nakon odluke Karla VI. da u Italiju pošalje vojnike unovačene po Njemačkoj. Iz toga je razloga u pograničnim dijelovima Terraferme uvedena karantena od 40 dana. Biskup Trenta također je naredio da putnici koji napuštaju njegovu biskupiju moraju provesti 40 dana u karanteni.¹² Navedene mjere predstavljale su reakciju na odluku Beča da pošalje vojnike u Italiju, zbog čega su Senat i biskup Trenta zabranili komunikaciju s ovom državom.¹³ Posljedica iste odluke jest odluka Senata o uvođenju obavezne karantene od 40 dana za sve koji stupaju na mletački teritorij.¹⁴

Vatikan je također strahovao od zaraze za koju se sumnjalo da je pogodila ovu državu. I ovdje se strahovalo da će glavni izvor zaraze biti vojska čiji se dolazak očekivao iz Njemačke. Zbog toga je izdana naredba da se uvede karantena na svim granicama, dok su putnici koji su dolazili iz Njemačke prisiljavani na njezino izdržavanje.¹⁵ U međuvremenu je u Rimu po hospitalima (bolnicama) preminuo veliki broj ljudi. Papa Klement XI. (1700. – 1721.) izdao je naredbu da se izvrši vivisekcija pojedinih preminulih, ali je utvrđeno da nijedan nije umro od zarazne bolesti.¹⁶

Pomor je nastavio odnositi stanovnike Rima u vremenskim prilikama koje su bile izrazito nestabilne. Kako je Christian Cole javio u London, u Rimu je jednog dana bilo vrlo toplo, a drugog jako hladno. Fizici su savjetovali narodu da pije vrlo jako crveno vino, ali je utvrđeno da ovo ne predstavlja dobru zaštitu od epidemije.¹⁷ Sumnjalo se da je uzrok zaraze loša voda koju su stanovnici Rima konzumirali. Ovo je bilo povodom putovanju kardinala Albanija u Civitu Vecchiju (u prijevodu Stari Grad) i ispita vodu u Trajanovu akvaduktu. U njegovoj pratnji nalazilo se i nekoliko „velikih“ fizika, koji su angažirani na testiranju njezine kvalitete. Međutim, utvrđeno je da je voda iz ovog akvadukta zdrava.¹⁸

Do sredine veljače 1713. godine veći dio vojnika unovačenih u Prusiji prešao je rijeku Po i ulogorio se u Mantovi. Odavde je ova vojska planirala nastaviti preko Verone (koja je bila mletački posjed) u Tirol.¹⁹ Iako se očekivalo da mjere o poštivanju „cijele“

¹² PRO, SP, 99/60, p. 8' (Venecija, 13. I. 1713.).

¹³ PRO, SP, 99/60, p. 10 (Venecija, 13. I. 1713.; drugo pismo s ovim datumom).

¹⁴ PRO, SP, 99/60, p. 13 (Venecija, 13. I. 1713.; treće pismo s ovim datumom).

¹⁵ PRO, SP, 99/60, p. 20 (Venecija, 20. I. 1713.).

¹⁶ PRO, SP, 99/60, p. 20'.

¹⁷ PRO, SP, 99/60, p. 24' (Venecija, 27. I. 1713.).

¹⁸ PRO, SP, 99/60, p. 67' (Venecija, 24. III. 1713.).

¹⁹ PRO, SP, 99/60, p. 44' (Venecija, 24. II. 1713.). Ista informacija ponovljena je u trećem pismu napisanom istog datuma; PRO, SP, 99/60, p. 48.

karantene od 40 dana ostanu u tim okolnostima na snazi, Zdravstveni Magistrat (*Magistrato alla Sanità*)²⁰ donio je odluku da karantena bude smanjena na 28 dana za sve one koji su dolazili iz Ugarske i Njemačke.²¹ Početkom ožujka pruske trupe još uvijek nisu bile ušle u Tiroi u vrijeme kada je Zdravstveni Magistrat vijećao o tome da se dodatno smanji trajanje karantene na 21 dan.²² Upućeni u prilike u Veneciji smatrali su da će prolazi uskoro biti otvoreni, iako se njemačka vojska nalazila u neposrednoj blizini mletačkog teritorija.²³ Vođen oprezom, Zdravstveni Magistrat odlučio je sredinom ožujka svesti karantenu na 20 dana.²⁴ Nekoliko dana kasnije isto tijelo donijelo je odluku da brodovi koji u Veneciju dolaze s austrijske obale provedu u karanteni svega dva tjedna.²⁵

Vijesti iz Beča koje su stigle u Veneciju početkom travnja iz temelja su izmijenile njezinu zdravstvenu politiku. Iako ne navodi vijest koja je uznemirila javnost Venecije, Christian Cole u svom izvještaju zaključuje da je ona predstavljala glavni razlog zbog koga je Zdravstveni Magistrat pod prijetnjom smrtne kazne zabranio trgovinu s „nasljednim zemljama“, njemačkom Švicarskom, Grizonom, Milanom, Modenom, Mirandolom, Parmom i Guastallom. Sva pisma koja su dolazila u Veneciju iz navedenih pokrajina morala su biti otvorena i dezinficirana, dok su putnici i roba morali odležati u karanteni 40 dana.²⁶ Ova naredba, kao i ozbiljnost s kojom je nametnuta, izazvala je negodovanja u samoj Veneciji,²⁷ koja je poslovno bila povezana s navedenim oblastima. Uskoro je javnosti postala poznata činjenica da su ove mjere uvedene na vijesti da se u Beču pojavila kuga. Potaknut primjerom Venecije, Vatikan je naredio da svi brodovi koji dolaze iz Trsta, Rijeke i generalno s austrijske obale izdrže karantenu, pod prijetnjom prekida trgovine s Napuljskom Kraljevinom.²⁸

Stanovnici Beča počeli su uvelike napuštati grad. Kuga i migracije koje je proizvela predstavljali su najsnažniji poticaj da Venecija u tim okolnostima poduzme krajnje mjere kako bi zaštitila vlastiti teritorij i stanovništvo od novog naleta epidemije. Karlo VI. ostao je odlučan da usprkos njezinu širenju pošalje novake u Italiju, dok su on i dvor napustili zaraženi Beč. Na izvještaj ambasadora Zaniija sazvano je izvanredno za-

²⁰ Predstavljao je posebnu magistraturu u sistemu upravne vlasti u Mletačkoj Republici, koja se sastojala od nekoliko Providura (*Provveditore*) i Nadprovidura (*Sopraprovveditore*), koja je konačno uređena 1485. godine. O tome: Marija KOCIĆ, „Razvoj zdravstvene službe u Veneciji (*Magistrato alla Sanità*)“, *Acta historiae medicinae, Stomatologiae, pharmaciae, medicinae veterinariae*, sv. 1., Beograd, 2013., 45 – 56.

²¹ PRO, SP, 99/60, p. 46 (Venecija, 24. II. 1713.; drugo pismo pod ovim datumom).

²² PRO, SP, 99/60, p. 50 (Venecija, 3. III. 1713.).

²³ PRO, SP, 99/60, p. 52 (Venecija, 3. III. 1713.; drugo pismo pod ovim datumom). Međutim, u četvrtom pismu napisanom istog datuma Cole navodi da Zdravstveni Magistrat planira smanjiti karantenu na 21 dan. Prema Coleovoj procjeni, za dolazak njemačke vojske koji se već duže vrijeme očekivao, prolazi će biti otvoreni; PRO, SP, 99/60, p. 54¹ (Venecija, 3. III. 1713.).

²⁴ PRO, SP, 99/60, p. 69 (Venecija, 24. III. 1713.).

²⁵ PRO, SP, 99/60, p. 75 (Venecija, 31. III. 1713.).

²⁶ PRO, SP, 99/60, p. 77¹ (Venecija, 7. IV. 1713.).

²⁷ PRO, SP, 99/60, p. 77¹.

²⁸ PRO, SP, 99/60, p. 86 (Venecija, 21. IV. 1713.).

sjedanje Senata na kome je odlučeno da se poduzmu nepopularne, ali nužne mjere. Svi stanovnici u mletačkoj Terrafermi morali su biti angažirani na obrani od kuge „ognjem i mačem“. Međutim, sve dok Karlo VI. ne bude odlučio odustati od slanja novaka u Italiju, opasnost od zaraze nije mogla biti nadvladana.²⁹ Uskoro je Senat odlučio zabraniti dopisivanje s „nasljednim zemljama“ Grizonom, Milanom, Parmom, Modenom, Mirandolom i Guastallom uz obavezu da ranije uvedene mjere ostanu na snazi.³⁰ Su-pruga Karla VI. Elizabeta Kristina od Braunschweig-Wolfenbüttela poslala je poruku u Veneciju o tome da će poslati svoju prtljagu rijekom Po do Trenta. Ovo je rezultiralo novim zasjedanjem Zdravstvenog Magistrata i Senata, koji nisu blagonaklono gledali na ovu njezinu odluku.³¹ Carica Elizabeta 15. svibnja napustila je Mantovu zajedno s pratnjom. Za pripremu dočeka o trošku Republike u Bussolengu poslan je general Emo. Na sreću duždevih podanika Carica Elizabeta je već narednog dana napustila njihov teritorij.³²

Vlasti u Papinskoj državi povele su se za venecijanskim primjerom. Odmah je zabranjena trgovina sa zaraženim teritorijima. Izdat je Edikt kojim je određeno da bez posjedovanja „zdravstvene potvrde iz Campidoglia“ nitko ne smije napustiti Rim. Ni jedna osoba nije smjela biti puštena u grad bez identifikacijskog dokumenta izdanog u posljednjem gradu u kojem je boravila.³³

Sredinom lipnja 1713. godine Zdravstveni Magistrat u Veneciji odlučio je smanjiti karantenu na 28 dana za sve brodove koji su dolazili iz Moreje (Peloponeza) i otoka u posjedu ove države.³⁴ Održavanje trgovine i imperativ upravljanja prekomorskim posjedima naveli su vlasti u Veneciji da budu fleksibilnije u provođenju sanitarnih propisa. U isto je vrijeme Senat odlučio staviti pod stroži nadzor trgovinu s Njemačkom. Zdravstveni Magistrat, koji je imao zadatak provoditi politiku čije je osnovne obrise diktirala volja većine u Senatu, krajem lipnja iste godine donio je odluku o zabrani trgovine stokom pod prijetnjom smrtno kazne i odluku o zabrani ukupnog protoka ljudi i robe s Njemačkom, Šleskom i Moravskom.³⁵

Nova opasnost za stanovnike Venecije javila se kada je početkom ljeta u Izmiru (antička Smirna) izbila kuga koja je ubrzo odnijela mnogo života.³⁶ Trgovina s Osmanskim carstvom nakon zaključenja ugovora u Karlovcu (1699.) imala je značajnu ulogu u vanjskoj trgovini Venecije. Međutim, u okolnostima kada su osmanski teritoriji, posebno grad kao što je bio Izmir (koji je predstavljao uporište Europljana na Levantu)

²⁹ PRO, SP, 99/60, p. 86'.

³⁰ PRO, SP, 99/60, p. 100' (Venecija, 7. IV. 1713.).

³¹ PRO, SP, 99/60, p. 109 (Venecija, 12. V. 1713.).

³² PRO, SP, 99/60, p. 111 (Venecija, 19. V. 1713.).

³³ PRO, SP, 99/60, p. 92 (Venecija, 28. IV. 1713.).

³⁴ PRO, SP, 99/60, p. 124' (Venecija, 16. VI. 1713.).

³⁵ PRO, SP, 99/60, p. 131 (Venecija, 30. VI. 1713.). Usporediti sa: PRO, SP, 99/60, p. 133 (Venecija, 30. VI. 1713.; drugo pismo pod istim).

³⁶ PRO, SP, 99/60, p. 138' (Venecija, 14. VII. 1713.).

bili zahvaćeni kugom, Senatu je prioritet bio zaštititi svoje podanike od njezinog širenja. Istovremeno je Zdravstveni Magistrat nastavio motriti događanja u Beču, odakle su stizali nepovoljni izvještaji o razmjerima epidemije. U tu svrhu naređeno je da se iz Arsenala izvuku barke koje su iskorištene za čuvanje obale od brodica koje su mogle prispjeti s austrijske obale.³⁷ S ovime se nastavilo tijekom cijelog ljeta 1713. godine.³⁸ Venecija je posebno bila osjetljiva na svaki nagovještaj da se kuga pojavila u nekom uporištu na Levantu.³⁹ I pored nepovoljnih vijesti iz ovog dijela svijeta, Zdravstvenom su Magistratu i dalje prioritet bila događanja u Austriji i obrana od kuge koja bi došla iz tog pravca.⁴⁰

Papa Klement XI. koji je jedno vrijeme bio posvećen liječenju od astme, potom i uređenju odnosa koje je stvorio mir u Utrechtu, konačno je odlučio posvetiti se zdravstvenim prilikama u svojoj državi. Po njegovim uputama bila je sazvana Kongregacija za zdravstvo, na kojoj je odlučeno da se poduzmu rigorozne mjere zaštite od kuge, koja je u to vrijeme još uvijek bjesnjela u Beču. Međutim, mjere koje je Kongregacija poduzela odnosile su se najprije na vjerski osjećaj koji je kuga proizvodila, a ne na realni aspekt sprječavanja njezine pojave. Ogllašeno je da se kuga pojavila u Beču jer je Karlo VI. odbijao predati Comacchio, koji je po stavu Vatikana bio posjed Papinske države.⁴¹ Traženje uzroka u Božjoj pravdi čijim je spekulativnim insinucijama Vatikan bio posebno sklon, u domeni je ideologije ove države, koja u pogledu medicine i zdravstvenih propisa još uvijek bila bliže srednjem vijeku, nego obzorju modernog doba, nadahnutog početnim istraživanjima prvih prosvjetitelja. Sve ovo događalo se u vremenu kada je knjiga Richarda Meada o novim mjerama borbe protiv kuge doživjela novo izdanje u Londonu.⁴²

Nova opasnost po prilike u Papinskoj državi nastupila je sredinom kolovoza kada je nekoliko volova uginulo. To je odmah izazvalo sumnju da se među stokom javio pomor.⁴³ Na vijest o tome vlast je zabranila da se volovi dovode na gradsko područje Rima do daljeg.⁴⁴ Ubrzo zatim počeo je pomor krupne stoke (krava i volova) po cijeloj Italiji.⁴⁵ Početkom rujna pomor stoke zabilježen je i u Mletačkoj Republici, jednako kao i u Milanskom Vojvodstvu i cijeloj Lombardiji. Zdravstveni Magistrat nadao se da

³⁷ PRO, SP, 99/60, pp. 142' – 143 (Venecija, 21. VII. 1713.).

³⁸ PRO, SP, 99/60, p. 155 (Venecija, 7. VIII. 1713.).

³⁹ PRO, SP, 99/60, p. 138 (Venecija, 14. VII. 1713.).

⁴⁰ PRO, SP, 99/60, p. 142'.

⁴¹ PRO, SP, 99/60, p. 151 (Venecija, 28. VII. 1713.).

⁴² Richard MEAD, *A Short Discourse Concerning Pestilential Contagion and the Methods to be used to Prevent it*, London, Printed for Sam. Buckley in Amen-Corner, 1720.

⁴³ Opis promjena na tijelu životinja i samom karakteru epidemije vidjeti: George FLEMING, *Animal Plagues: Their History, Nature, and Prevention*, vol. I-II, London, Chapman and Hall, 1871., I, 207 – 208.

⁴⁴ PRO, SP, 99/60, p. 167' (Venecija, 25. VIII. 1713.).

⁴⁵ PRO, SP, 99/60, p. 178' (Venecija, 1. IX. 1713.). Vidjeti i: PRO, SP, 99/60, p. 183 (Venecija, 1. IX. 1713.; drugo pismo pod istim datumom).

će „uz Božju pomoć“ moći sačuvati ljude od zaraze.⁴⁶ Ubrzo je pomor stoke pogodio Ferraru i Bresciu.⁴⁷ U tim okolnostima konjima je znatno porasla cijena.⁴⁸

Val pomora stoke koji je prema suvremenim izvještajima zahvatio cijeli Apeninski poluotok ishodište je imao u Neuchatelu (današnja Švicarska) gdje se stočna kuga prvi put pojavila 1702. godine. S vremenom utihnula epidemija počela se ponovo širiti od 1709. godine, ali ovog puta iz suprotnog pravca. Iz pokrajina naseljenih Tatarima prvo se proširila na Rusiju, a odatle nastavila prodor prema Zapadu, zahvativši Podoliju, Besarabiju, Poljsku, Moravsku, Dalmaciju i Hrvatsku, odakle se proširila i na Apeninski poluotok.⁴⁹ Prvi njezin slučaj na Apeninskom poluotoku zabilježen je 1711. godine u Padovi, za što je bio okrivljen izvjesni trgovac stokom iz Dalmacije.⁵⁰ Padova je bila mletački posjed, zbog čega je odmah alarmiran Zdravstveni Magistrat, ali je Senat od medikusa sa Sveučilišta u Padovi zahtijevao da sastave izvještaj o tome do rujna (mjesec dana od njezine pojave).⁵¹ Ovaj slučaj istovremeno otkriva i najčešći način širenja zaraznih bolesti, i to ne samo onih koje su pogađale stoku već i stanovništvo na Apeninskom poluotoku. Zbog toga ne treba čuditi činjenica da su Venecija i njoj zavisni gradovi koncipirali svoju zdravstvenu službu na taj način da se u trenutcima pojave i oglašavanja epidemije prvo prekine komunikacija s Dalmacijom i uopće cijelim Balkanom.⁵²

Pomor stoke nastavio se i narednih dana. Tijekom prvog tjedna u listopadu na poljima u okolici Rima uginulo je 1.000 volova.⁵³ Tijekom sljedećeg tjedna uginulo je 700 novih.⁵⁴ Uslijed pomora stoke koji je prijetio obustavom svih poljoprivrednih radova i ostavljanju stanovnika Papinske države da do hrane dolaze kako znaju i umiju, poraslo je vjersko raspoloženje naroda, koji je u danonoćnim molitvama pronalazio jedini

⁴⁶ PRO, SP, 99/60, p. 185^v (Venecija, 8. IX. 1713.).

⁴⁷ PRO, SP, 99/60, p. 189 (Venecija, 15. IX. 1713.).

⁴⁸ PRO, SP, 99/60, p. 199 (Venecija, 29. IX. 1713.).

⁴⁹ Clive A. SPINAGE, *Cattle Plague. A History*, New York, Plenum Publishers, 2003., 103.

⁵⁰ C. A. SPINAGE, *Cattle Plague*, 104. Ovaj način širenja stočne kuge potvrđuje i: *Reports from Commissioners vol. XXIV [Alcali Act: Cattle Plague, Factories]*, London, 1867-1868., 238.

⁵¹ Mauro de ZAN, “Un esempio di collaborazione scientifica: l'edizione dell'opuscolo *Nuova Idea del Male Contagioso de' Buoi*”, *L'edizione del testo scientifico in età moderna. Atti del Seminario di studi (Scandiano 10-12 ottobre 2001)*, (prired.) Maria Teresa MONTI, Firenze, Olschki, 2003., 55 – 73, 56 – 57. Njihove izvještaje vidjeti: Tommaso BOTTARI, *Delle epizoozie, ossia delle epidemie contagiose e non contagiose che influirono negli animali utili principalmente all'agricoltura, del Veneto Dominio o in Italia*, vol. I-II, Venezia, Ricotti, 1819., vol. II, objavljen pod naslovom: *Consulta fatta dalli Professori eletti del Sacro Collegio de' Filosofi e Medici l'anno 1711 il dì 28 settembre d'ordine pubblico*. O pomoru stoke u razdoblju koji prethodi našem istraživanju vidjeti i: Antonio BORROMEO – Giovanni Maria LANCISI, *Istoria dell'Epidemia de' Buoi accaduta l'anno 1711 con l'esame delle cagioni, uso de' Remedi e modo di preservare i Buoi sani*, Padova, Gio. Battista Contazzi, 1712.

⁵² Videti: Andrew CLIFF – Matthew SMALLMAN–RAYNOR – Peta STEVENS, “Controlling the Geographical Spread of Infectious Disease: Plague in Italy, 1347-1851”, *Acta medico-historica Adriatica*, sv. 7, Rijeka, 2009., 197 – 236.

⁵³ PRO, SP, 99/60, p. 202^v (Venecija, 6. X. 1713.).

⁵⁴ PRO, SP, 99/60, p. 206 (Venecija, 13. X. 1713.).

način za borbu protiv ove pošasti. Prema Papinoj preporuci dijelile su se indulgencije onima koji bi u crkvi Santa Marija Maggiore proveli tri dana u neprekidnim molitvama posvećenim zdravlju preostale stoke. Svakom podaniku izdana je naredba da preda izvještaj o brojnom stanju preživjele stoke, kao i o onoj koja je uginula, za koju je preporučeno da se zakopa posipana vapnom.⁵⁵ Kliment XI. za 6. listopada 1713. godine organizirao je procesiju, koja je za cilj imala od Boga tražiti zaštitu od pomora.⁵⁶ Papa je osobno stao na čelo povorke 26 kardinala, 80 prelata, ambasadora Beča, civilnih činovnika i plemstva u pratnji velikog broja građana. Svečana procesija posjetila je crkvu sv. Marije Maggiore s namjerom da se pomoli da pomor koji je pogodio njihovu državu prestane.⁵⁷ Prema nedavnim istraživanjima od kolovoza 1713. do svibnja 1714. godine ukupno je u ovoj državi uginulo 26.252 grla stoke.⁵⁸

Ono od čega je mletački Senat najviše strahovao, počelo se nazirati kao realnost. Do listopada kuga se počela širiti prema Alpama.⁵⁹ Karlo VI., koji nije odustao od odluke da pošalje vojsku u Italiju, doprinio je dodatnom strahu stanovnika Venecije da će kuga zajedno s njima sigurno stići i u njihovu državu. Početkom listopada 1713. godine Senat je poslao pismo u kojem je preporučio Karlu VI. da odustane od ove odluke iz humanih razloga. Kuga je prema shvaćanju Senata predstavljala dovoljan razlog koji je trebao primorati cara da odustane od svoje odluke. Andrea Pisani ovlašten je od Senata titulom „zaštitnika zdravlja“ i poslan u Friuli na mjesto Francesca Grimanija, čija je služba bila istekla.⁶⁰ Njemačke tupe, koje su sredinom listopada bile stacionirane u Tirolu, upućene su u Milansko vojvodstvo bez obaveze da izdrže karantenu. Zbog toga je sazvano izvanredno zasjedanje Malog vijeća,⁶¹ koje je trebalo donijeti odluku o tome što je potrebno činiti u tim okolnostima.⁶² Slično Rimu i u Veneciji su se počele posjećivati crkve s ciljem da se odagna kuga. Posebno je meta ovih hodočašća postala crkva Madonna della Salute.⁶³

Početkom 1714. godine počela se nazirati ranije predviđena posljedica pomora stoke. U Papinskoj državi pomor je nastavljen, a polja su ostala neobrađena.⁶⁴ Kako bi se došlo do volova, papa je odlučio provesti krajnje mjere. Objavio je da je spreman posuditi 100.000 kruna po kamati od 2% trgovcima za kupovinu novih volova.⁶⁵ U Rimu je

⁵⁵ PRO, SP, 99/60, p. 206'.

⁵⁶ C. A. SPINAGE, *Cattle Plague*, 107.

⁵⁷ PRO, SP, 99/60, p. 208' (Venecija, 13. X. 1713.; drugo pismo pod ovim datumom).

⁵⁸ C. A. SPINAGE, *Cattle Plague*, 107.

⁵⁹ PRO, SP, 99/60, p. 204' (Venecija, 6. X. 1713.; drugo pismo pod ovim datumom).

⁶⁰ PRO, SP, 99/60, p. 206' (Venecija, 13. X. 1713.).

⁶¹ Malo Vijeće ili Vijeće Desetorice (*Consiglio di Dieci*) bilo je sastavljeno od deset senatora, a njegova glavna obaveza bila je da donosi odluke od najvišeg državnog značaja i uklanja nepodobne političke, odnosno državne neprijatelje.

⁶² PRO, SP, 99/60, p. 220' (Venecija, 27. X. 1713.).

⁶³ PRO, SP, 99/60, p. 235 (Venecija, 24. XI. 1713.).

⁶⁴ PRO, SP, 99/60, p. 281' (Venecija, 16. II. 1714.).

⁶⁵ PRO, SP, 99/60, p. 310 (Venecija, 6. IV. 1714.).

zavladala takva neimaština da su usred bijelog dana ljudi bili pljačkani po ulicama.⁶⁶

Odlučna da podrži Beč u trenutcima kada je Porta vršila ozbiljne ratne pripreme, Venecija je natjerana na toleranciju i u slučaju kada je Kralo VI. ostao pri odluci da pošalje svoje vojnike u Italiju. Kako se kuga usprkos ovoj činjenici nije pojavila na mletačkom teritoriju od početka 1714. godine, Zdravstveni Magistral odlučio je da smanjiti karantenu sa 40 na 28 dana za one koji dolaze iz „sumnjivih zemalja“, osim za putnike koji su dolazili iz Štajerske i Kranjske.⁶⁷ Uskoro je mletačkoj javnosti postala poznata činjenica da se u Freiburgu pojavila kuga. Zbog toga je izdana naredba da se na granici prema Tirolu uvede karantena u trajanju od 40 dana.⁶⁸ Početkom svibnja Senat je odlučio ukinuti karantenu s namjerom da prolazi budu što prije otvoreni.⁶⁹ Očekivalo se da će takva odluka biti donesena do kraja svibnja.⁷⁰

Kobne posljedice pomora stoke počele su se nazirati iste godine. U okolici Rima kasnilo se sa žetvom, što je predstavljalo izravnu posljedicu nedostatka vučne snage.⁷¹ Međutim, pomor stoke koji je u ovoj državi otpočeo u većim razmjerima u kolovozu 1713. do travnja 1714. godine naglo je prestao.⁷² Do tada je i u Veneciji nestao strah od epidemije dok su duždevi podanici postali zaokupljeni kompliciranjem odnosa s Osmanskim carstvom, odakle su počele stizati uznemirujuće vijesti.

Tijekom ove dvije godine epidemija je utjecala na smanjivanje stočnog fonda u pojedinim talijanskim državama, dok niti u jednom dijelu Poluotoka osim paničnog straha, koji je stanovništvo držao u latentnom naboju, nije zabilježen niti jedan smrtni slučaj. U analiziranim državama na mogućnost pojave kuge djelovalo se po isprobanim metodama prije no se krenulo u istraživanje zaraze koje bi dalo nove rezultate. U svemu tome, barem u mjeri u kojoj otkrivaju izvori, korišteni su propisi uvedeni tijekom prethodnih desetljeća, kada je kuga stvarno navodila stanovnike Poluotoka da joj poklone mnogo veću pažnju na medicinskom, ali i znanstvenom planu.

ZAKLJUČAK

Rat za španjolsko nasljeđe koji je 1713. godine priveden kraju ostavio je pojedine dijelove Apeninskog poluotoka u ruševinama. Mir kojim su utemeljeni odnosi među sukobljenim stranama izmijenio je iz korijena njegovu sliku, ali i raspored snaga na njemu. Španjolska je natjerana da se povuče i ustupi svoje posjede Austriji, koja od

⁶⁶ PRO, SP, 99/60, p. 319' (Venecija, 27. IV. 1714.). Vidjeti i: PRO, SP, 99/60, p. 321 (Venecija, 27. IV. 1714.; drugo pismo pod ovim datumom).

⁶⁷ PRO, SP, 99/60, p. 287 (Venecija, 23. II. 1714.; drugo pismo pod ovim datumom).

⁶⁸ PRO, SP, 99/60, p. 307' (Venecija, 30. III. 1714.).

⁶⁹ PRO, SP, 99/60, p. 321 (Venecija, 11. V. 1714.).

⁷⁰ PRO, SP, 99/60, p. 337 (Venecija, 18. V. 1714.).

⁷¹ PRO, SP, 99/60, p. 355 (Venecija, 29. VI. 1714.).

⁷² William FARR, "Lancisi and the Cattle Plague", *The Medical Times and Gazette. A Journal of Medical Science, Literature, Criticism and News*, vol. I, London, 1866., 507.

tada počinje razdoblje svog političkog prisustva u pojedinim dijelovima Italije. Posebna opasnost javila se u trenutku kada je Karlo VI. odlučio poslati vojnike u tek stečene pokrajine u Italiji, što je uzбудilo javnost u Veneciji, jer se s njemačkom vojskom lako mogla pojaviti i kuga koja je do tada harala u Beču. Ova činjenica oblikovala je raspoloženje stanovnika u pojedinim talijanskim državama, ukazujući da je kuga i dalje zadržala prerogative oružja, kojim se javnost mogla lako uzbuniti.

S druge strane, stočna kuga, koja je tijekom 1713. godine zahvatila cijeli Apeninski poluotok, predstavljala je epidemiju s mnogo ozbiljnijim posljedicama. Za njezino širenje tada, kao i u kasnijim veterinarskim i medicinskim studijama, okrivljena je Dalmacija, gdje je nekoliko godina ranije kuga i zabilježena. Engleski rezident u Veneciji Christian Cole, na čijim je izvještajima utemeljen najveći dio ovog istraživanja, pratio je preko svojih službenih i neslužbenih kontakata događanja u Papinskoj državi, posebno se zanimajući za stočnu kugu, o čemu je redovito obavještavao London. Njegovi izvještaji u punom svjetlu otkrivaju paniku koja je zahvatila u prvom redu katolički kler, ali i obično stanovništvo.

Marija KOCIĆ, Haris DAJČ

MEASURES TAKEN TO RESTRAIN THE EPIDEMICS ON THE
APENNINE PENINSULA BEFORE THE SECOND MOREAN WAR
(1713–1714) ACCORDING TO ENGLISH SOURCES

Summary

The war over Spanish heritage that ended in 1713 left certain parts of the Apennine peninsula in ruins. The peace agreement that founded relations between the opposed sides changed radically both the overall picture and the balance of powers on the peninsula. Spain was forced to retreat and concede its dominions to Austria; this event marked the beginning of Austrian political presence in certain parts of Italy. When Charles VI decided to send soldiers to the conceded regions, Venetian public was agitated, as it feared that German soldiers might easily bring the plague, which ravaged Vienna at the time. This fact was decisive for citizens' opinion in some Italian states, indicating that the plague still had the prerogatives of a weapon that may easily alarm the public.

On the other hand, the cattle-plague, which encompassed the whole Apennine peninsula during 1713, presented a real epidemic with substantially grave consequences. At the time, as well as in the subsequent veterinary and medical studies, Dalmatia – where the disease had been registered several years earlier – was proclaimed the guilty party. Christian Cole, an English resident in Venice, wrote reports that form the basis for the major part of this research, followed – through his official and unofficial contacts – the happenings in the Papal State, showed special interest in the cattle-plague, and informed London regularly about it. His reports reveal to what extent panic took over both the Catholic clergy and the common people.

Keywords: Venice; Papal State; plague; War for the Spanish Succession.